

СПЕЦИФІКА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ЖІНОК У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Сальнікова А. В.

Наук. керівн. – к. психол.н., доц. Ламаш І. В.

*Харківський національний університет
внутрішніх справ*

Актуальність. У дискурсі трансформаційних процесів у сучасному українському суспільстві все більш активними агентами суспільних перетворень стають жінки. Як підкреслюють А.В. Слободянюк та К.С. Філатова, «жінки доводять, що їм цілком під силу займатися будь-яким видом бізнесової, економічної, державної, законотворчої діяльності. ... У наш час лідерами, керівниками стають не лише чоловіки, як переважно було раніше, але і жінки. Жінки ламають стереотипи, властиві лідерам, керівникам, привносять в ділове життя нові риси і зміни» [1].

У той же час, Н. Олійник наголошує на тому, що жінки, незважаючи на високий рівень освіти та професійну реалізацію, не використовують усього свого потенціалу для активної участі в громадському та політичному житті сучасної України [2, с. 33 -34].

За думкою О.С. Штепи, виявом особистісного потенціалу та інтегральним критерієм особистісного зростання, тобто її життєстійкості у здійсненні своєї життєвої стратегії, є особистісна зрілість [3, с. 68], а основною проблемою особистісного зростання жінки та її особистісної зрілості є подолання підвладності суспільним стереотипам і розуміння власних цілей, здатність гнучко їх реалізовувати у сприятливі періоди життя, які формуються у міжособистісних стосунках [4, с. 93].

Актуалізація особистісної зрілості настає в юнацькому віці і далі проявляється по мірі дорослішання особистості. У цьому сенсі, за думкою Д.М. Долганова, вивчення суб'єктів, що належать до юнацького і дорослого віку, представляє найбільшу значимість, оскільки їм належить творити суспільство і брати активну участь у суспільному житті [5].

Виходячи з вищесказаного, вивчення специфіки міжособистісних стосунків жінок молодого і зрілого віку у контексті особистісної зрілості, слід вважати доцільним та актуальним.

Метою даного дослідження є встановлення взаємозв'язків особистісної зрілості з окремими характеристиками міжособистісних стосунків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особистісна зрілість розуміється як складне за структурою і змістом утворення, представлене сформованої на даний момент розвитку суб'єкта ієрархією цінностей і мотивів індивідуалізації та соціалізації, вираженої вольовий саморегуляцією, розвиненим самосвідомістю, високим довольністю поведінки поряд з вираженою соціальною адаптацією. Особистісна зрілість виступає як здатність до самодетермінації і проявляється в здатності індивіда жити через своє «Я», тобто через свій життєвий вибір і відповідальність за нього» [6, с. 25]. Особистісна зрілість - «такий рівень розвитку особистості, при якому людина стає здатною самостійно вирішувати завдання будь-якої складності з тих, що дістаються йому за життя»[7].

Як було доведено О.С. Штепою, модель особистісної зрілості включає не тільки такі площини як «Я», тобто самоставлення людини, та світ явищ і подій», тобто ставлення особистості до навколишнього світу, який розкривається у явищах природи, суспільних подіях, до яких людина причетна опосередковано, але й координати „інші”, тобто ставлення особистості до інших людей[6, с. 69].

Серед 10 рис-індикаторів особистісної зрілості дослідниця виділяє контактність як здатність бути щирим у змістовному спілкуванні зі значущими людьми, що виявляє себе у готовності до саморозкриття. У контактності виражена комунікативна готовність людини до налагодження взаємовідносин [6, с.45].

Загалом серед психологічних показників особистісної зрілості можна виділити: прагнення до самореалізації і творчості, відповідальність, здатність до вибору, здатність до самоаналізу та до розуміння інших, комунікативність [6, с. 31].

Серед характеристик контактності В.О.Лабунська з співавторами визначає визнання людиною цінності іншого, довіру до людей, продуктивні, спрямовані на людей стосунки; діалогічну особистісну спрямованість та альтруїстичну діалогову стратегію; високий рівень розвитку здібностей до розуміння іншої людини, усвідомлення унікальності іншого, психологічну проникливість, уміння вибирати адекватну форму поведінки, дотримання соціальної і персональної

дистанції, згоду і досягнення цілей та очікуваного результату комунікативної ситуації усіма партнерами [7, с. 59-60].

Отже, продуктивні міжособистісні стосунки виступають як складовою особистісної зрілості, так і її критерієм.

Методика й організація дослідження. Досліджуваними виступили 36 жінок різного віку. 1 група – 18 жінок молодого віку (20 -25 років), 2 група – 18 жінок зрілого віку (35 - 55 років).

У якості психодіагностичного інструментарію були використані:

- опитувальник особистісної зрілості (О. С. Штепа)[4];
- методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків» (С. В. Духновський)[9];
- методика «Профіль почуттів у стосунках» (Л. В. Куліков)[10];
- методика визначення «Соціально - психологічної дистанції» в міжособистісних стосунках «СПД» (С.В. Духновський)[11].

Для математико-статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, який є непараметричною мірою статистичної залежності між двома змінними. .

Результати дослідження. Більшість соціально-психологічних явищ, як вказує С. В. Духновський, можуть бути визначені з тих чи інших характеристик, які мають протилежні полюси, в основу яких може бути покладено єдність ознак гармонійності і дисгармонічності одночасно, деяке їх поєднання з перевагою в ту чи іншу сторону. Відповідно до названого автору, гармонійні відносини - стабільні, що викликають позитивні почуття і задоволеність у обох партнерів, тоді як дисгармонійні відносини припускають відсутність єдності і згоди, ослаблення позитивних емоційних зв'язків [9, с.54]. К. В. Некрасова визначає гармонійні відносини як взаємодії, які передбачають взаємність суб'єктів відносин і формуються на підставі єдності інтересів, спрямувань і цінностей партнерів відносин. Протилежним йому є поняття дисгармонійних відносин [12]. Авторка підкреслює, що показники дисгармонії міжособистісних відносин взаємопов'язані з безліччю різних соціально - психологічних характеристик особистості [12, с.19]. З віком міжособистісні відносини стають більш диференційованими [12, с.11].

Взаємозв'язки особистісної зрілості з суб'єктивною оцінкою міжособистісних стосунків у жінок молодого і зрілого віку представлені на рисунках 1 та 2.

Встановлено, що із поглибленням усвідомлення власної суб'єктивності, посиленням їх здатності до вчинку і самостійного прийняття рішення, уміння ризикувати, завершувати розпочату справу у молодих жінок збільшується зосередженість, поглиненість думками про стосунки та заклопотаність стосунками, зростає прагнення дистанціюватися від інших людей, посилюється тенденція підпорядкувати собі інших, домінувати над ними.

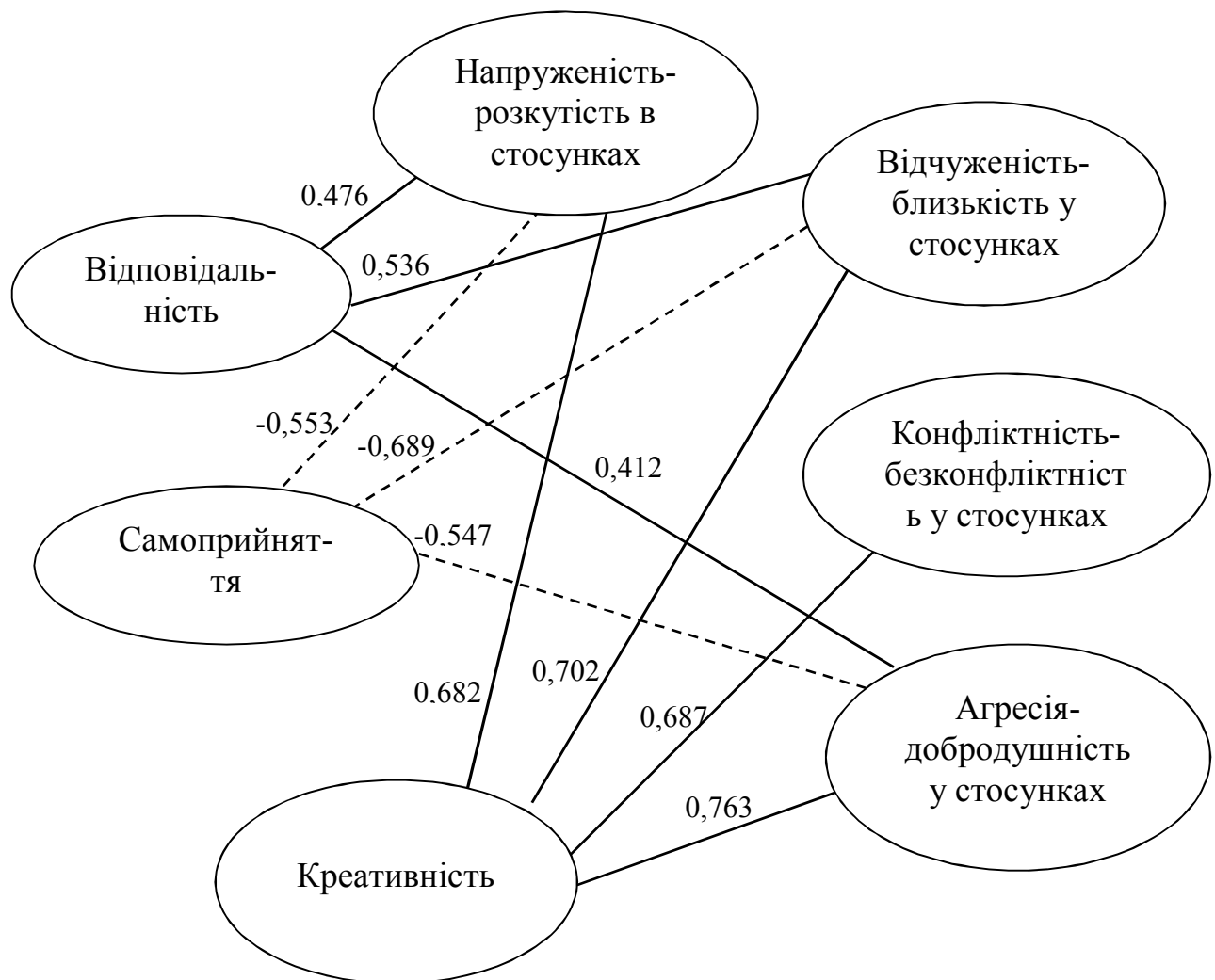

Рис. 1. Взаємозв'язки особистісної зрілості з суб'єктивною оцінкою міжособистісних стосунків у жінок молодого віку

Примітка:

- значуща позитивна кореляція —————
- значуща негативна (зворотня) кореляція - - - - -

О. С. Штепа зазначає, що оригінальність зрілої особистості виявляється у тому, що для неї відповідальність і креативність можуть виступати єдиним конструктом. Важливо, що відповідальність для зрілої людини – це не „трафаретна слухняність, педантична виконавчість, монотонна впорядкованість” (М. Покрасс), а ініціатива самоздійснення, творчого способу життя. Це відповідальність за те, щоб бути: бути продуктивним, компетентним, унікальним. Тому креативність як оригінальність вирішення задач (в тім числі й життєвих) виявляється у зрілої людини в умінні бути самою собою, а не в демонстративному бажанні справляти враження чи у показній оригінальності [4].

Рис. 2. Взаємозв'язки особистісної зрілості з суб'єктивною оцінкою міжособистісних стосунків жінок зрілого віку

Примітка:

- значуща позитивна кореляція _____
- значуща негативна (зворотня) кореляція - - - - -

Крім того, у молодих жінок із розвитком уміння визнавати співмірність власних сильних і слабких сторін зменшується тенденція до зазначених негативних міжособистісних проявів, що відбивається у збільшенні кількості соціальних контактів, посиленні почуття довіри, розуміння, близькості, зростанні альтруїзму та м'якосердя. У цих досліджуваних зі збільшенням здатності втілювати власний погляд на життя в результатах діяльності збільшується зосередженість, поглиненість думками про стосунки та заклопотаність стосунками, зростає прагнення дистанціюватися від інших людей, збільшується наявність протиріч, протистояння, посилюється тенденція підпорядкувати собі інших, домінувати над ними.

У групі жінок зрілого віку із поглибленням усвідомлення власної суб'єктивності, посиленням їх здатності до вчинку і самостійного прийняття рішення, уміння ризикувати, завершувати розпочату зростає прагнення дистанціюватися від інших людей. У цій групі зі збільшенням готовності до неупередженого, безоцінкового, аксіологічного сприймання людей і подій життя, відсутність або послаблення реагування на певний несприятливий чинник унаслідок зниження чутливості до його впливу зменшується тенденція до зазначених негативних міжособистісних проявів, а саме наявності протиріч, протистояння та протиборства між людьми.

Зі збільшенням здатності втілювати власний погляд на життя в результатах діяльності у цих досліджуваних зростає зосередженість, поглиненість думками про стосунки та підвищену заклопотаність стосунками.

Складність системи стосунків особистості знаходить своє відображення у великій і суперечливому різноманітті почуттів. Злиття різних почуттів утворює чуттєвий тон відношення до будь-якої значимої події, людини, групи, об'єкту. Чуттєвий тон - невід'ємна частина всього внутрішнього світу особистості і одночасно - складова актуального і домінуючого психічного стану [9, с. 52]. ДМО. Взаємозв'язки особистісної зрілості з профілем почуттів у стосунках жінок молодого та зрілого віку представлені на рисунках 3 та 4.

Визначено, що із поглибленням усвідомлення власної суб'єктивності, посиленням їх здатності до вчинку і самостійного прийняття рішення, уміння ризикувати, завершувати розпочату справу у молодих жінок зменшується здатність відчувати приємні почуття чи

почуття задоволення та можливість прийняття іншої людини і прагнення зблизитися (зменшити міжособистісну дистанцію).

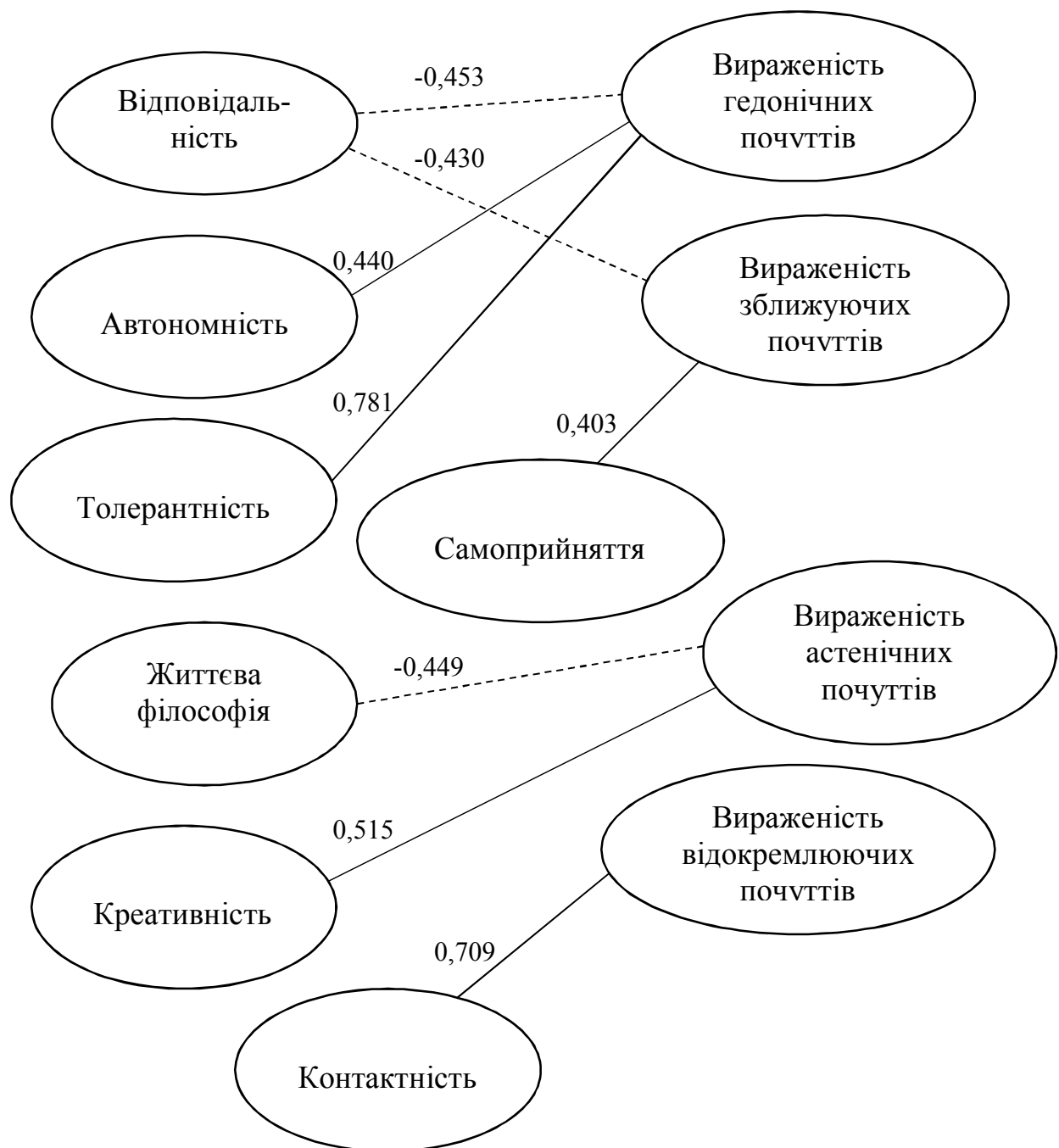

Рис. 3. Взаємозв'язки особистісної зрілості з профілем почуттів у стосунках жінок молодого віку

Примітка:

- значуща позитивна кореляція —————
- значуща негативна (зворотня) кореляція - - - - -

У цій групі зі збільшенням усвідомлювання власної реальності у контексті навколишнього світу в пошуку сенсу життя та чіткістю сформульованих молодими жінками власних життєвих принципів, життєвої позиції та життєвого кредо зменшуються астенічні почуття, почуття які характеризуються слабкістю, підвищеною стомлюваністю, емоційною нестійкістю, підвищеною чутливістю та пригнічують життєдіяльність, знижують енергію. Зі збільшенням готовності до неупередженого, безоцінкового, аксіологічного сприймання людей і подій життя, відсутність або послаблення реагування на певний несприятливий чинник унаслідок зниження чутливості до його впливу у жінок молодого віку збільшуються приємні почуття чи почуття задоволення.

У цій групі зі збільшенням готовності довіряти собі та посиленням здатності до самовизначення, уміння самоорганізовуватись, мати власний погляд на світ, бачити і реалізовувати власну життєву місію збільшуються приємні почуття чи почуття задоволення. Крім того, у молодих жінок із поглибленням здатності бути щирим у змістовному спілкуванні зі значущими людьми; визнавати власну цінність і цінності іншого, довіру до себе, до людей, до світу збільшуються такі почуття, які регулюють міжособистісну дистанцію: неприйняття і прагнення віддалитися від іншої людини (збільшити міжособистісну дистанцію).

Разом з цим, із поглибленням усвідомлення співмірності власних сильних і слабких сторін у жінок молодого віку актуалізуються почуття, які регулюють міжособистісну дистанцію: прийняття іншої людини і прагнення зблизитися (зменшити міжособистісну дистанцію).

Також, із поглибленням здатності втілювати власний погляд на життя в результатах діяльності у цій групі посилюються почуття, які характеризуються слабкістю, підвищеною стомлюваністю, емоційної нестійкістю, підвищеною чутливістю.

У жінок зрілого віку зі збільшенням готовності до неупередженого, безоцінкового, аксіологічного сприймання людей і подій життя, відсутність або послаблення реагування на певний несприятливий чинник унаслідок зниження чутливості до його впливу зменшуються почуття які регулюють міжособистісну дистанцію: неприйняття і прагнення віддалитися від іншої людини.

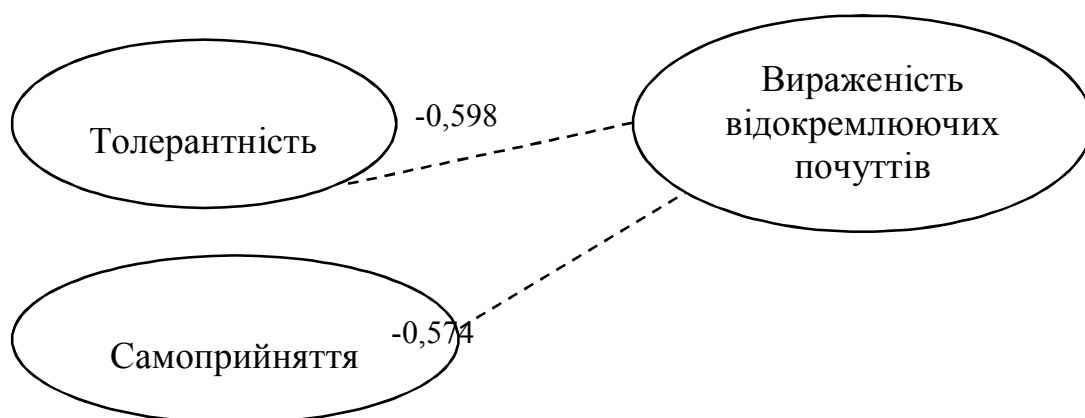

Рис. 4. Взаємозв'язки особистісної зрілості з профілем почуттів у стосунках жінок зрілого віку

Примітка: - значуща негативна (зворотня) кореляція

Крім того, у цій групі із поглибленням уміння визнавати співмірність власних сильних і слабких сторін зменшується прагнення неприйняття і віддалення від іншої людини. Взаємозв'язки особистісної зрілості з соціально – психологічною дистанцією в міжособистісних стосунках у жінок молодого і зрілого віку представлені на рисунках 5 та 6.

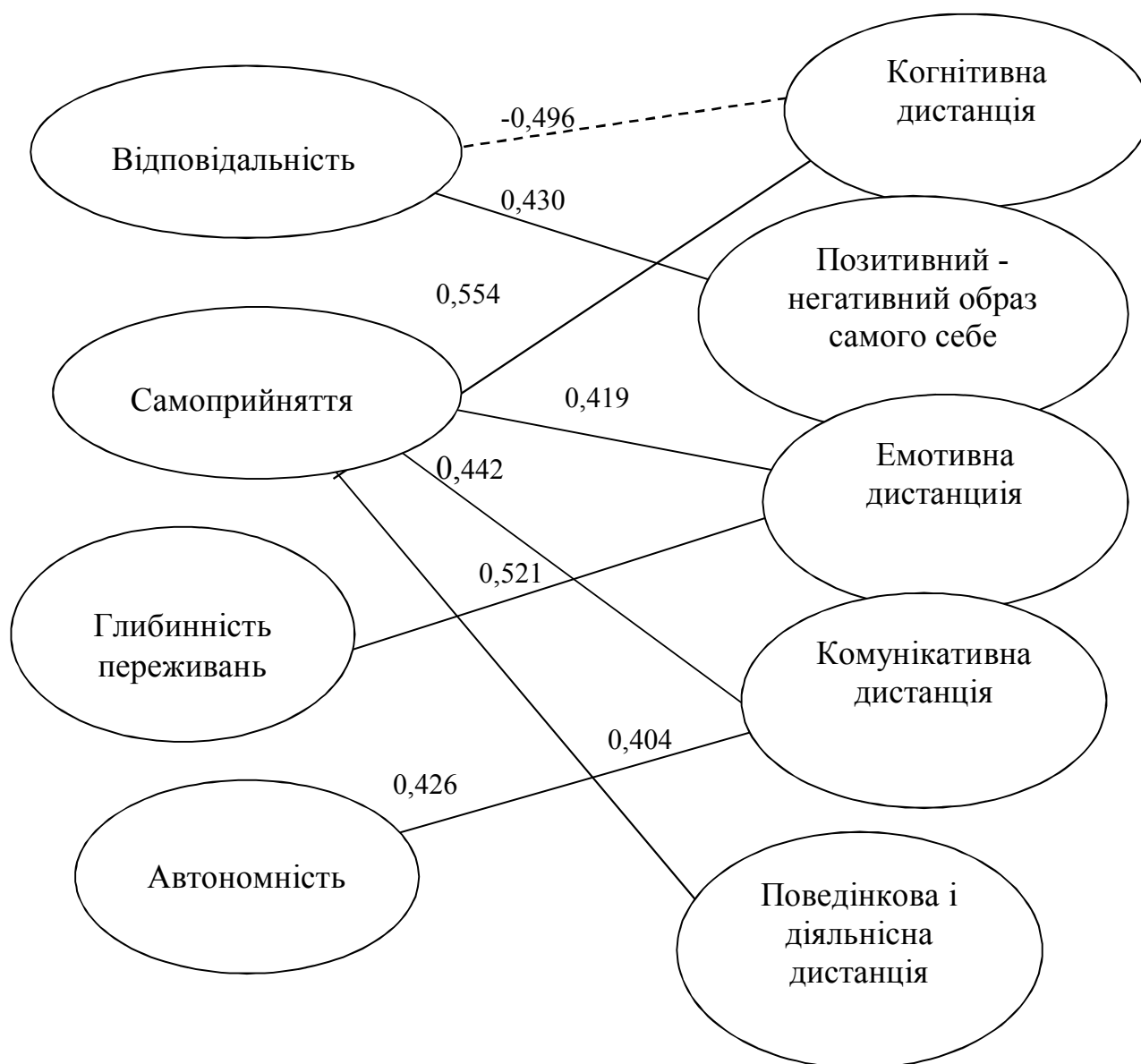

Рис. 5. Взаємозв'язки особистісної зрілості з соціально – психологічною дистанцією в міжособистісних стосунках у жінок молодого віку

Примітка:

- значуща позитивна кореляція

----- - значуща зворотню (негативна) кореляція

Дистанція у міжособистісних стосунках виступає однією з умов, за допомогою якої можна визначити розбіжності у ставленні людини до

інших людей. Як зазначають А. Б. Купрейченко та А.Л. Журавльов, психологічна дистанція є поняттям, за допомогою якого спочатку якісно, а потім кількісно можна оцінити відмінності в цих відносинах [13, с. 255].

Дистанція, як характеристика стосунків, непридатна до ситуацій, в яких немає взаємодії, тобто будь-якої активності, спрямованої як з одного, так і з іншого боку. У різних міжособистісних взаєминах складові психологічної дистанції різні. Дистанція включає в себе когнітивну, емотивну, комунікативну, поведінкову і діяльнісну складову [13, с. 256.]

У жінок молодого віку зі збільшенням усвідомлення їх власної суб'єктивності, поглибленню здатності до вчинку і самостійного прийняття рішення, уміння ризикувати та завершувати розпочату справу зменшується ступінь взаєморозуміння.

У цих досліджуваних зі збільшенням усвідомлення їх власної суб'єктивності, поглибленню здатності до вчинку і самостійного прийняття рішення, уміння ризикувати та завершувати розпочату справу збільшується здатність визначити критичність самооцінювання і його адекватність. Крім того, у молодих жінок зі збільшенням здатності відчувати взаємопов'язаність різних проявів життя, виявляти цікавість до широкого кола явищ збільшується співвідношення сили еднаючих і віддаляючих почуттів, а із зростанням автономності, тобто, готовності довіряти собі та здатності до самовизначення, уміння людини самоорганізовуватись, мати власний погляд на світ, бачити і реалізовувати власну життєву місію збільшується ступінь довіри до інших.

Із збільшенням уміння визнавати співмірність власних сильних і слабких сторін у цій групі зростає ступінь взаєморозуміння, ступінь довіри, співвідношення сили еднаючих і віддаляючих почуттів, готовність спільно здійснювати будь-яку поведінку і спільно проводити діяльність.

У жінок зрілого віку зі збільшенням здатності до внутрішнього діалогу й уміння бути різним, залишаючись самим собою зменшується емотивна дистанція, тобто зменшується співвідношення сили еднаючих та віддаляючих почуттів.

Разом з цим, у цих досліджуваних, зі збільшенням уміння бачити різні точки зору, відчувати те, що переживають інші люди зменшується готовність спільно здійснювати будь-яку поведінку і спільно проводити діяльність.

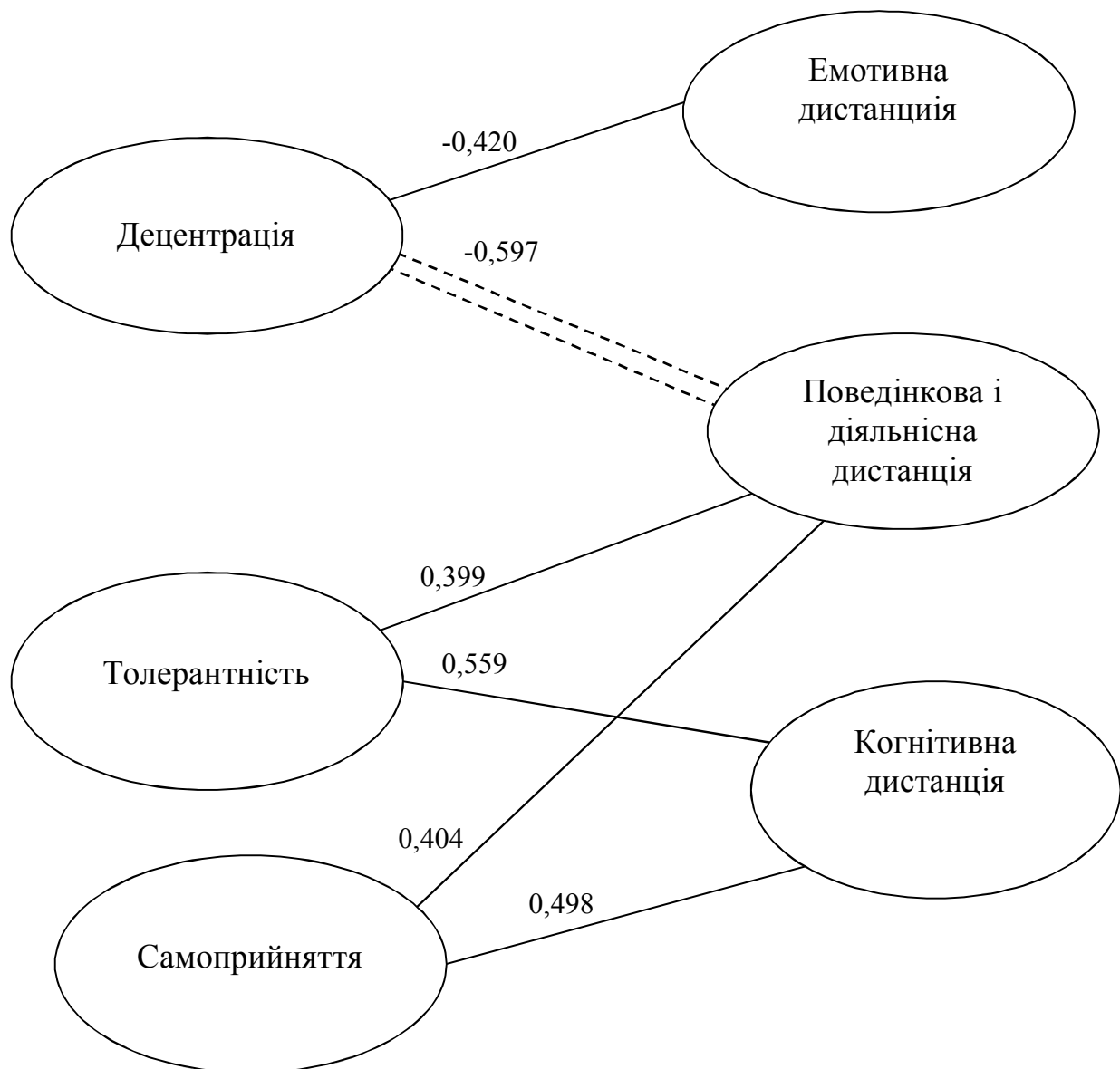

Рис. 6. Взаємозв'язки особистісної зрілості з соціально – психологічною дистанцією в міжособистісних стосунках у жінок зрілого віку

Примітка:

значуща позитивна кореляція

----- - значуща зворотню (негативна) кореляція

Крім того, у групі жінок зрілого віку зі збільшенням уміння визнавати співмірність власних сильних і слабких сторін збільшується ступінь взаєморозуміння, поведінкова і діяльнісна дистанція між суб'єктами.

Висновки.

1. Особистісна зрілість є виявом особистісного потенціалу та інтегральним критерієм особистісного зростання, тобто її життєстійкості у здійсненні своєї життєвої стратегії. Особистісна зрілість є характеристикою стану розвитку особистості, яка виявляє себе в актуалізації особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності людини. Особистісна зрілість характеризує шлях, яким рухається людина. Основною проблемою особистісної зрілості жінки та її особистісного зростання є подолання підвладності суспільним стереотипам і розуміння власних цілей, здатність гнучко їх реалізовувати у сприятливі періоди життя, які формуються у міжособистісних стосунках

2. Встановлена специфіка взаємозв'язків особистісної зрілості з суб'єктивною оцінкою міжособистісних стосунків у жінок різного віку. У молодих жінок із посиленням відповідальності як складової особистісної зрілості актуалізується зосередженість, поглиненість думками про стосунки та заклопотаність стосунками, а також, посилюється прагнення дистанціюватися від інших людей, та тенденція підпорядкувати собі інших, домінувати над ними. Із розвитком самосприйняття у цій групі зменшується тенденція до негативних міжособистісних проявів, що відбивається у збільшенні кількості соціальних контактів, посиленні почуття довіри, розуміння, близькості. Зі зростанням креативності у цих досліджуваних збільшується зосередженість, поглиненість думками про стосунки та заклопотаність стосунками, зростає прагнення дистанціюватися від інших людей, збільшується наявність протиріч, протистояння, посилюється тенденція підпорядкувати собі інших, домінувати над ними.

У групі жінок зрілого віку виявлено меншу кількість взаємозв'язків. Із посиленням відповідальності у цій групі зростає прагнення дистанціюватися від інших людей, а з посиленням толерантності зменшується тенденція до негативних міжособистісних проявів, а саме наявності протиріч, протистояння та протиборства між людьми. Із зростанням креативності у цих досліджуваних актуалізується зосередженість, поглиненість думками про стосунки та підвищену заклопотаність стосунками.

3. У групі жінок молодого віку виявлено більшу кількість взаємозв'язків особистісної зрілості із складовими профілю почуттів. Із

збільшенням відповідальності у цій групі зменшуються вираженість гедонічних та зближуючих почуттів; чим більш розвиненою стає життєва філософія, тим меншою є вираженість астенічних почуттів; із зростанням толерантності та автономності посилюються гедонічні почуття, із збільшенням контактності посилюються відокремлюючі почуття; актуалізація самоприйняття посилює зближуючі почуття; чим більше виражена креативність, тим більшою стає вираженість астенічних почуттів. У групі жінок зрілого віку із збільшенням толерантності та актуалізацією самоприйняття послаблюються відокремлюючі почуття.

4. У групі жінок молодого віку із збільшенням відповідальності зменшуються когнітивна дистанція у міжособистісних стосунках; чим більшою стає відповідальність, тим більш розбіжним виявляється співвідношення сили еднаючих і віддаляючих почуттів; з поглибленням переживань збільшується емотивна дистанція; із збільшенням автономності зростає комунікативна дистанція; тоді як, актуалізація самоприйняття збільшує когнітивну, комунікативну, емотивну, поведінкову і діяльнісну дистанцію. У групі жінок зрілого віку зі збільшенням децентрації зменшується емотивна, поведінкова і діяльнісна дистанція; тоді як когнітивна, поведінкова і діяльнісна дистанція зростає з підвищенням толерантності та актуалізацією самоприйняття.

Таким чином, було встановлено як якісну специфіку окремих характеристик міжособистісних стосунків в контексті особистісної зрілості жінок різного віку, але й зменшення кількості взаємозв'язків між досліджуваними характеристиками у групі жінок зрілого віку, що може, певною мірою, перешкоджати подальшому розвитку ними свого потенціалу, актуалізації особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності в ситуації суспільних змін. Разом з цим, у групі молодих жінок зміст визначених взаємозв'язків свідчить про їх незбалансованість та суперечливість, які заважають реалізації особистісного потенціалу представників цієї групи.

Виходячи з актуальності проблеми, розглянутої у даному дослідженні, доцільним слід вважати продовження студій у вибраному напрямку та вивчення більш широкого спектру детермінант особистісної зрілості у жінок, зокрема жінок різного віку. Це дасть можливість у перспективі розробити та специфікувати програми психологічного супроводження у різних галузях суспільної практики, спрямовані на

забезпечення гендерної рівності та актуалізацію особистісного потенціалу жінок.

Література

1. Слободянюк А. В. Сучасна жінка: соціально-психологічний портрет [Електронний ресурс] / А. В. Слободянюк, К. С. Філатова // Матеріали XLV Науково-технічної конференції ВНТУ, Вінниця, 23-24 березня 2016 р. - Електрон. текст. дані. - 2016. - Режим доступу : <http://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/view/1004>.
2. Олійник Н. Проблема громадсько-політичної активності жінок у вітчизняній науковій думці / Н. Олійник // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць / Національний університет "Львівська політехніка" [та інші]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – Випуск 27. – С. 33–40.
3. Штепа О.С. Феномен особистісної зрілості / О.С. Штепа // Соціальна психологія. – №1 (9). – 2005. – С. 62-77.
4. Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг / О.С. Штепа. – Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
5. Долганов Д. Н. Семантические особенности межличностных отношений (на примере студенческой молодежи) / Д. Н. Долганов // Вестник Кузбасского государственного технического университета. – 2013. – №5. – С. 160–165.
6. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев. - М.: Смысл, 1993. – 43 с.
7. Богданова М. В. Саморегуляция личности: от защит к созиданию. / М. В. Богданова, Е. Л. Доценко. - Тюмень, 2010. - 204 с.
8. Лабунская В. А. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция/ В. А. Лабунская, Ю. А. Менджерицкая, Е. Д. Бреус. – М.: Издательский центр Академия, 2001. – 288 с.
9. Духновский С. В. Дистанция в межличностных отношениях. Регуляция и диагностика: Монография / С. В. Духновский. - Екатеринбург, 2010. – 209 с.
10. Куликов Л. В. Руководство к методикам диагностики личностных свойств / Л. В. Куликов. – СПб., 2003. – 49 с.
11. Духновский С. В. Дистанция в межличностных отношениях. Регуляция и диагностика: Монография / С. В. Духновский. - Екатеринбург, 2010. – 209 с.
12. Некрасова Е. В. Взаимосвязь дисгармонии межличностных отношений и ценностно-смысловой сферы личности старшеклассников: автореф. дисс. .... канд. психол. наук: 19.00.05 / Е.В. Некрасова. – Самара, 2012. - 22с.
13. Купрейченко А. Б. Психологическое и социально-психологическое пространство личности: теоретические основания исследования / А.Б. Купрейченко, А.Л. Журавлев //World Competition. – 2012. – Т. 35. – №. 2. – С. 245-268.